

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Гловюк Ірини Василівни на дисертацію Булдакової Каріни Едуардівни на тему: «Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що кримінальне провадження щодо неповнолітніх є особливим порядком кримінального провадження з посиленими процесуальними гарантіями. Регламентація цього провадження у КПК України загалом враховує вразливість неповнолітніх як учасників кримінального провадження. Утім, наша держава у контексті ювенальної політики не зупиняється на тих здобутках, які вже є, адже запроваджено і реалізується Пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»; Пілотний проект щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги та Пілотний проект щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність. Крім того, активно запроваджують центри Барнахус, активно функціонує у питаннях захисту прав дитини Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх. Тобто і законодавство, і найкращі практики активно розвиваються, що вимагає наукового аналізу та проєктування подальшого розвитку кримінального провадження щодо неповнолітніх у контексті визнаних міжнародних та

регіональних стандартів. Це стосується і судового контролю в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Питання провадження щодо неповнолітніх за КПК 2012 року досліджувались О. Бабенко, О. Вакуленком, С. Задерейко, О. Камінською, О. Крукевич, М. Кокошко, М. Поповичем, О. Процюк, В. Романюком, К. Рябченко, М. Червінко, К. Юсуповою, Питання застосування запобіжних заходів у якості спеціального дослідження розглянуті О. Сівак, однак комплексно питання судового контролю у провадженні щодо неповнолітніх не розглядалися. Отже, тематика роботи є актуальною. Актуальність заявленої тематики підкреслюється й узгодженням дисертаційного дослідження з Переліком загальноуніверситетських тем наукових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на період до 2024 року (державний реєстраційний номер 0118U100431).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість. Дисертаційне дослідження є першим комплексним системним дослідженням є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням судового контролю в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Відповідно, авторкою вірно сформульована мета та завдання дослідження, які досягнуті в результаті дослідження.

Сформульовані та аргументовані авторкою результати дисертаційного дослідження є важливими у теоретичному та практичному аспектах, містять елементи наукової новизни та пропозиції щодо удосконалення законодавства. Серед них особливо слід виділити такі:

визначення судового контролю у кримінальних провадженнях в справах неповнолітніх (хоча офіційний опонент і має інше розуміння природи та напрямків судового контролю);

визначення функціонального призначення судового контролю щодо неповнолітніх;

виокремлення ознак судового контролю у справах неповнолітніх: 1) забезпечується суддею, якого обрано загальними зборами суддів, як суддю, уповноваженого на здійснення кримінального провадження у справах неповнолітніх; 2) предметом судового контролю є перевірка клопотань та додатків до них, які у випадках передбачених законом надійшли від органів досудового розслідування, прокурора про надання дозволу на проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні щодо неповнолітньої особи, а також розгляд скарг з їх прийняття та проведення, чи скарг щодо бездіяльності дізнавача, слідчого, прокурора, з метою забезпечення захисту прав неповнолітнього та недопущення безпідставного їх обмеження, обмеження його свободи та законних інтересів під час здійснення кримінального провадження; 3) такі клопотання подаються до суду дізнавачем, слідчим, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення кримінального провадження у справах неповнолітніх, або прокурором особисто; 4) з питань здійснення судового контролю враховуються також й обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх визначені ст. 485 КПК України; 5) при розгляді клопотань з питань застосування щодо неповнолітнього заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, у випадках передбачених законом учасником такого розгляду є захисник, а в окремих випадках батьки, законний представник неповнолітньої особи);

положення, що судовий контроль у справах неповнолітніх, є одним зі складових елементів системи організаційно-правового механізму загальної правової доктрини захисту прав та свобод людини;

виокремлення додаткових питань, які мають бути з'ясовані у судовому контролі щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій та прийнятті рішень про повідомлення підозри у справах неповнолітніх (1) чи враховані органами досудового розслідування, прокурором психологічно-вікові та соціально-психологічні особливості, які притаманні для неповнолітніх осіб; 2) чи дотримані вимоги закону з проведення та фіксації таких процесуальних дій у

справах неповнолітніх; 3) чи дотримувалися уповноважені особи високоморальної, тактовної поведінки у таких провадженнях; 4) чи має місце в процедурі проведення слідчої (розшукової) дії педагогічна тактика щодо неповнолітнього, з проявами чуйності до його як особистості);

пропозицію передбачити додаткові гарантії (положення) зі здійснення судового контролю щодо забезпечення прав та законних інтересів неповнолітнього, а саме: 1) при виконанні працівником оперативного підрозділу доручення слідчого з проведення слідчих (розшукових) дій у такому кримінальному провадженні, що також повинно охоплюватися судовим контролем, якщо здобуті результати з їх проведення покладено в основу обґрунтування доводів наведених у поданому слідчому судді клопотанні; 2) при необхідності проведення освідування неповнолітнього свідка, якщо освідування пов'язане з необхідністю його оголення, чи відібрання біологічних зразків; 3) щодо прийняття рішення про проведення особистого обшуку неповнолітнього, який проживає в житлі чи перебуває в іншому володінні особи, де обшук проводиться в порядку ст. ст. 235, 236 КПК України; 4) передбачити право на оскарження на стадії досудового розслідування неповнолітнім підозрюваним, його захисником, законним представником (в межах семи днів) повідомлення про підозру до слідчого судді щодо його правомірності, якщо така неповнолітня особа з'являлася за викликом та не переховувалась від дізнавача, слідчого, прокурора; 5) при вирішенні слідчим суддею питань щодо можливого накладення грошового стягнення, тимчасового вилучення майна неповнолітнього, обмеження його у користуванні спеціальним правом на керування мотоколясками, затримання 35 неповнолітнього за підозрою з правом оскарження обґрунтованості, законності прийняття цих рішень, і такі скарги відповідно до ч. 1 ст. 306 КПК України повинні розглядаються слідчим суддею згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 КПК України);

пропозицію по завершенню кримінального провадження, коли існує ризик негативного впливу на неповнолітнього та його психіку, з метою усунення

такого впливу, передбачити перед виконанням вимог ст. 290 КПК України право слідчого звертатися за згодою прокурора з клопотанням до слідчого судді про надання дозволу на вилучення таких матеріалів з кримінального провадження, про що повинна робитися відповідна відмітка у такому провадженні, але, за клопотанням захисника, законного представника неповнолітнього, вилучені матеріали, слідчий надає їм окремо для особистого ознайомлення, про що також робиться відмітка у кримінальному провадженні.

Дисертаційне дослідження містить і ряд інших цікавих та аргументованих висновків, пропозицій та рекомендацій.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується використаною нормативною базою, коректною методологією, теоретичною та емпіричною базою дослідження.

Нормативно-правову базу дисертаційного дослідження становлять: Конституція України, міжнародні акти, кримінальне процесуальне законодавство України та окремих зарубіжних країн.

Теоретичну базу дисертації склали праці вчених у галузі загальної теорії держави та права, кримінального процесу, криміналістики, кримінального права, цивільного права та міжнародного права.

Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали: діалектичний метод, історичний метод, порівняльно-правовий метод, метод узагальнення, системно-структурний метод, метод синтезу; спеціальні методи дослідження: техніко-догматичний, соціологічний, правового моделювання.

Емпіричну базу становлять результати аналізу судово-слідчої практики, дані узагальнень судових рішень, які містяться в Єдиному державному реєстрі

судових рішень, дані офіційної статистичної звітності Офісу Генеральної прокуратури та МВС України за 2019–2022 рр., зведені результати опитувань 288 респондентів (слідчих, дізнавачів, слідчих суддів, прокурорів, суддів, працівників служб у справах дітей) за темою дисертаційного дослідження.

Відповідно, наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими та методологічно вірними, такими, що мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Зміст та оформлення дисертації. Дисертаційне дослідження складається трьох розділів, які включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (201 найменування) і додатків.

Розділ 1 – «РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВАХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ» присвячено дослідженню виникнення та розвитку судового контролю в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх та поняття, ознак та функціонального призначення судового контролю в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх.

Авторкою виділено три етапи становлення та розвитку судового контролю у кримінальних провадженнях у справах неповнолітніх: перший - з 28 грудня 1960 року по 28 квітня 1998 року; другий - з 28 квітня 1998 року по 13 квітня 2012 року; третій – з 13 квітня 2012 року і до сьогодення.

Сформульовано визначення судового контролю у кримінальних провадженнях в справах неповнолітніх: у випадках та в порядку передбаченому законом діяльність слідчого судді, суду з розгляду клопотань слідчого, прокурора з надання дозволу на проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні щодо неповнолітньої особи, а також з розгляду скарг з їх прийняття та проведення, чи скарг з питань бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора з метою забезпечення захисту прав неповнолітнього, недопущення безпідставного їх обмеження, та обмеження його свободи і законних інтересів під час здійснення кримінального провадження.

На думку авторки, функціональне призначення судового контролю полягає в забезпеченні особливого процесуального режиму з реалізації прав, свобод, законних інтересів дітей у кримінальному провадженні, що відбувається за окремими правилами та особливими процедурами при вирішенні питань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, проведення, у випадках передбачених законом слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, прийняття підсумкових рішень та розгляду скарг на прийняті слідчим, прокурором процесуальні рішення, проведені процесуальні дії, чи скарг щодо їх бездіяльності у такому кримінальному провадженні.

Крім того, авторкою виділені ознаки судового контролю.

У Розділі 2 - РОЛЬ ТА МІСЦЕ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ЗАХИСТУ ПРАВ СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ» розглянуто питання: судовий контроль у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх як елемент системи загальної правової доктрини захисту прав та свобод людини; його роль та місце при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та повідомленні про підозру; його роль та місце при застосуванні окремих заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів та їх оскарження, і прийняті рішень щодо завершення кримінального провадження.

Авторкою наголошується, що в системі загальної правової доктрини захисту прав свобод та законних інтересів людини, судовий контроль у кримінальних провадженнях слід розглядати як один з видів інституту загальної правової доктрини щодо захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

На думку авторки, роль та місце судового контролю полягає у забезпеченні прав, свобод та інтересів неповнолітньої особи під час здійснення кримінального провадження за особливою процедурою, коли така особа в силу тих чи інших обставин залучається до цього провадження, з урахуванням її психологічно-

вікових особливостей, соціально-психологічної характеристики та з дотриманням положень міжнародних правових актів щодо захисту прав, свобод та інтересів дитини, і у суворій відповідності з положеннями кримінального процесуального законодавства. Ці особливості, як пише авторка, спонукають органи досудового розслідування, прокурора під час проведення вищевказаних процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень за участю особи, якій не виповнилося 18 років, суворо дотримуватися вимог закону щодо проведення та фіксації такої процесуальної дії, з обов'язковим врахуванням психологічно-вікових особливостей, соціально-психологічної характеристики та темпераменту неповнолітньої особи.

Розділ 3 – «ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У СПРАВАХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ТАКИХ СПРАВАХ» присвячено розгляду питань застосування судами міжнародних правових стандартів зі здійснення судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх та напрямків покращення ефективності судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

Авторка зазначає, що міжнародні стандарти з забезпечення прав неповнолітніх у кримінальному провадженні повинні враховуватись, судами і застосовуватись у всіх випадках здійснення кримінального провадження за участю неповнолітніх осіб, з метою забезпечення та дотримання прав, свобод і законних їх інтересів у кримінальному судочинстві. А ефективність застосування судового контролю у кримінальних провадженнях безпосередньо залежить та взаємопов'язана в цілому з ефективністю правозастосування, удосконалення законодавчих норм, усунення правових прогалин, юридичних колізій, та наявності відповідних знань і спеціалізації щодо набуття таких знань та навичок у сфері дитячої психології і педагогіки в діяльності уповноважених суб'єктів.

Авторка слушно пише, що напрями покращення ефективності судового контролю у кримінальних провадженнях у справах неповнолітніх умовно можна поділити на дві групи: організаційні та правові.

Оформлення дослідження відповідає встановленим вимогам. Робота виконана загалом грамотною українською мовою, однак, є і помилки.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем судового контролю у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх; нормотворчій діяльності – для вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України; у правозастосовній діяльності – для забезпечення правильності тлумаченні та застосуванні кримінального процесуального законодавства у дослідженій сфері; у навчальному процесі – для курсу кримінального процесу та суміжних дисциплін у закладах вищої освіти, підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів з кримінального процесу та суміжних дисциплін. Ця можливість підтверджується наявними актами впровадження.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у семи публікаціях, з них три – у фахових наукових виданнях України, та одна – у періодичному виданні іншої держави; у трьох тезах доповідей.

Дотримання академічної доброчесності. Академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувача офіційним опонентом не виявлено.

Реального або потенційного **конфлікту інтересів** у офіційного опонента ні стосовно здобувача, ні стосовно наукового керівника – немає, ми не є близькими особами.

У цілому відзначаючи логічність та послідовність побудови дослідження, наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість його результатів, належний науковий рівень дисертаційного дослідження, відмітимо, що воно, як і будь-яке дослідження дисертаційного рівня, містить певні положення, які викликають зауваження. Зокрема:

1. У вступі до роботи авторка формулює завдання дисертації через «дослідити» та «проаналізувати». Таке формулювання є некоректним для завдань, адже воно відображає процес роботи, а не змодельовані результати. Доволі усталеним підходом у науці щодо рубрикації наукової новизни є її поділ на те, які положення сформульовано уперше, які положення удосконалено і які положення набули подальшого розвитку. З незрозумілих причин авторкою не здійснено таку рубрикацію, що ускладнює оцінку сформульованої у вступі наукової новизни. Крім того, указано: «Нормативно-правову та інформаційну базу дисертаційного дослідження складають...». Недоречним є поєднання нормативно-правової та інформаційної бази дисертаційного дослідження, бо тоді теоретична база також є складовою інформаційної бази дослідження, утім, вона указана окремо.
2. У Розділі 1 авторкою сформульовано визначення судового контролю та його функціональне призначення, натомість, вони не повністю корелюються одне з одним. Якщо у визначенні судового контролю йдеться про те, що це діяльність слідчого судді та суду, то при характеристиці функціонального призначення та виділених у його межах напрямків судового контролю очевидно, що йдеться про діяльність лише слідчого судді (адже авторка пише: при вирішенні питань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, проведення, у випадках передбачених законом слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, прийняття підсумкових рішень та розгляду скарг на

- прийняті слідчим, прокурором процесуальні рішення, проведені процесуальні дії, чи скарг щодо їх бездіяльності).
3. У Розділі 2 авторкою наголошується, що система правової доктрини є складною інституційною структурою, що являє собою такі основні, взаємопов'язані елементи, як національні та міжнародні норми, інститути, засоби, правові механізми, у тому числі й вимоги до певних суб'єктів щодо поваги та забезпечення реалізації прав, свобод, законних інтересів людини, а у випадку невиконання, порушення чи їх ігнорування, вжиття заходів щодо їх відновлення та захисту. Таке визначення складно підтримати, оскільки воно відображає сутність не правової доктрини як сукупність ідей, наукових положень, наукових поглядів тощо, а державної політики у відповідній сфері.
 4. У Розділі 2 авторкою надається визначення застосування щодо неповнолітніх заходів забезпечення кримінального провадження: це здійснюване на підставах та в порядку, передбаченому КПК України, обґрунтоване застосування щодо неповнолітнього процесуального примусу, з метою досягнення завдань кримінального судочинства, та з одночасним дотриманням прав, свобод неповнолітньої особи, за умови якнайкращого забезпечення її інтересів. У цьому визначенні не можна погодитись з тим, що при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження йдеться виключно про застосування примусу, адже є такі заходи забезпечення кримінального провадження, які не містять елементу примусу (що детально обґрунтовано у доктрині¹).
 5. Висновки дисертації, хоча і є доволі ґрунтовними, сформульовані (частково) у вигляді опису зробленої роботи, а не у формі висновкових тверджень, що недопустимо для дисертацій.

¹ Зіньковський І.П., Гловюк І.В. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: доктрина і практика : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 14-25

6. Є технічні недоліки у оформленні списку використаних джерел. Крім того, у контексті джерел авторці у тексті дисертації слід було б урахувати положення Пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги та Пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність, що підвищило б наукову цінність роботи. Це ж стосується і більш детального розгляду заходів забезпечення кримінального провадження, які є спеціальними для дітей.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Булдакової Каріни Едуардівни на тему: «Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачкою особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених нею досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки. Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, дисертація свідчить про те, що здобувачка оволоділа методологією наукової діяльності.

Дисертація Булдакової Каріни Едуардівни на тему: «Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 № 341), а її автор – Булдакова Каріна Едуардівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент –
доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової роботи
Львівського державного університету
внутрішніх справ**

Ірина ГЛОВІЮК

